5. Fıkıh İlminin Temel İlkeleri

Hukuk sistemlerine hâkim olan temel ilkeler vardır. Fıkhın da kendisine has temel ilkeleri bulunmaktadır. Kolaylık, helallerde genişlik, kamu yararının ve adaletin gözetilmesi bu ilkelerden bazılarıdır.

5.1. Tekliflerde Kolaylık

Teklif kelimesi sözlükte *'bir kimseye külfetli, meşakkatli bir işi yüklemek'* anlamına gelmektedir. Fıkhi bir terim olarak teklif *'Allah'ın bir işi yapma veya yapmama hususunda insanı yükümlü tutması'* anlamına gelmektedir.



Allah insana taşıyamayacağı yükü yüklemez.

İslam hukukunda mükellefin yükümlü tutulabilmesinin temel şartlarından biri, kişinin teklif edilen işi *yapabilecek imkân ve kudrete sahip olmasıdır.* Allah Teâlâ, Hac suresi 78. ayetinde **"...O sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi.."** buyurmuştur. Ayrıca bu konuda Bakara suresi, 286. ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا...﴾

"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar..."

Peygamberimiz de kolaylaştırmanın önemi hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O hâlde orta yolu tutunuz. En uygununu yapmaya çalışınız..."[9]

"Ümmetimin hata, unutma ve zorluk karşısında yaptıkları affedilmiştir."[10]

Her Müslümanın yapmakla yükümlü olduğu ibadetler, İslam'da kolaylık ilkesinin en çok uygulandığı alanlardır.



"Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, sevdiriniz nefret ettirmeyiniz."
(Buhârî, İlim, 12; Edeb, 80)

 **YAZALIM**

Dinde kolaylık konusunda, aşağıda boş bırakılan yerlere farklı örnekler yazınız.

Abdestte ▶ *Teyemmüm,* mest üzerine mesh, yara ve sargılar üzerine mesh, özürlünün abdesti vb ....

Namazda ▶ *Hastaların oturarak namaz kılması,* ....
....

Oruçta ▶ *Hastalık ve yolculuktan dolayı Ramazan orucunun kazaya bırakılması,* ....
....

9 Buhârî, İman, 29; Nesâî, İman, 28.
10 İbn Mâce, Talâk, 16.

BİLGİ KUTUSU

İslam hukukunda “kolaylaştırma ilkesi” ile ilgili bazı genel kaidelere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde 1868-1876 yılları arasında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye adlı; daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren kanun düzenlemesi yapılmıştır. Mecelle’nin baş tarafında yer alan kolaylaştırma ilkesiyle ilgili kaidelerden bazıları şunlardır:

- *“Meşakkat teysiri celbeder.”* Zorluk ve sıkıntı kolaylığı gerektirir. (md. 17)
- *“Bir iş dîk oldukta müttesi olur.”* Bir işte meşakkat görülürse kolaylaştırma yoluna gidilir. (md. 18)
- *“Zaruretler memnu’ (yasak) olan şeyleri mübah kılar.”* (md. 21)

5.2. Helallerde Genişlik

İslam hukukunda *“Eşyada asıl olan mübahlıktır.”*[11] ilkesi gereğince hakkında yasaklayıcı bir nas bulunmayan her şey helaldir. Bundan dolayı *“Helaller asıl, haramlar istisnadır.”*[12] denilir. Nitekim **“Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin…”[13]** ayeti bu gerçeği ifade etmektedir.

Peygamber Efendimiz *“Helal, Allah’ın kitabında helal kıldığı haram da Allah’ın kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında bir şey söylemedikleri ise sizin için yasaklanmayıp serbest (mübah) bırakılmıştır.”*[14] buyurmuştur.

Bütün din, ahlak ve hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da bazı yasaklar bulunmaktadır. İslam’da haramlar sınırlı olduğu için nelerin haram olduğu belirtilmiş, helaller ise çok olduğu için sayılmasına gerek duyulmamıştır.

BİLGİ KUTUSU

İslam'da helal ve haram koyma yetkisi Allah (c.c.) ve Resulüne (s.a.v.) aittir.

İslam’da harama muhtaç etmeyecek kadar helal vardır. Nitekim İslam, insanların ruh ve bedenleri için faydalı olan hiçbir şeyi haram kılmamıştır. Meşru şartlar çerçevesinde insanın maddi ve manevi ihtiyacını karşılayacak her şey helal kılınmıştır. İçki, kumar, zina gibi birey veya toplumun maddi ve manevi yapısına zarar veren şeyler haram kılınmıştır.

ÖĞRENELİM

﴿ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴾

"Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helal ve temiz ölçüsünde yiyin ve kendisine iman ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının." (Mâide suresi, 88. ayet)

﴿ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا اُهِلَّ بِه۪ لِغَيْرِ اللّٰهِۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴾

"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama kim mecbur olur, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

(Bakara suresi, 173. ayet)

11 bk. İbn Nüceym, İl-Eşbâh ve’n-nazâir, Beyrut 1985, C 1, s. 223.
12 bk. Fahrettin Atar, Fıkıh Usûlü, s. 76.
13 Bakara suresi, 168. ayet.
14 Buhârî, Tefsir, 99; Müslim, Zekât, 24.

5.3. Kamu Yararının Gözetilmesi

Modern hukukta, toplumun veya devletin gereksinimleriyle ilgili olan idari tasarruflara **kamu yararı** denilmektedir.

İslam hukukunda *"Toplumla ilgili düzenlemeler, maslahata bağlıdır."* kaidesi gereğince yöneticilerin tasarruflarının kamu yararına uygun olması gerekmektedir.

Bazı durumlarda kamu yararı ile fertlere ait menfaatler arasında çatışma olabilir. Böyle durumlarda kamu yararı tercih edilir. Ancak kişilerin uğradıkları zararlar da devlet tarafından değerine uygun bir bedel ile tazmin edilir. Böylece kamu yararı ile kişisel haklar arasında bir denge kurulmuş olur.


Yol yapım çalışması, kamu yararının gözetilmesine bir örnektir.

5.4. Adaletin Gözetilmesi

Adalet: ferdî ve toplumsal hayatta hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı, her şeyi yerli yerine koymayı, hak ve hukuka uygun hareket etmeyi, herkese hak ettiği şeyi vermeyi ve hak sahibine hakkını vermeyi ifade etmektedir.


Adalet ile hareket eden kurtulur. Zulmeden ise ahirette perişan olur.

Adalet, Kur'an'ın üzerinde durduğu temel ilkelerden biridir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de adaletin titizlikle yerine getirilmesini emretmiş ve Nisa suresinin 135. ayetinde şöyle buyurmuştur.

"Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."


DÜŞÜNELİM

Kenar-ı Dicle'de bir kurt kapsa koyunu,
Gelir de adl-i ilahi sorar Ömer'den onu.

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Koca Karı ile Ömer Şiiri)

Hz. Ömer'in adaletinin temeli nedir? Düşününüz ve yorumlayınız.

Adalet ilkesi, hukuka bağlı kalmayı, eşitlik ve hakkaniyete uygun hareket etmeyi gerektirir. Adaletin olmadığı yerde zulüm ve haksızlık var demektir. Zulmün olduğu yere korku ve huzursuzluk hâkim olur. Nitekim bu hakikatı ifade etmek için atasözlerimizde şöyle denilmiştir: "Zulüm ile âbâd olanın, ahiri berbat olur." ve *"Küfür devam eder, ancak zulüm devam etmez."*


BİLİYOR MUSUNUZ

Allah Teâlâ (c.c.) Nahl suresi, 90. ayette şöyle buyurur:

﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَٓائِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir."